

Januari 2017

Grip op integriteit

Beheersing van frauderisico's
en publieke functie
accountantscontrole

Rapport met aanbevelingen van
de Werkgroep Focus op Fraude

The NBA logo consists of a horizontal orange bar above the letters 'NBA' in a bold, orange, sans-serif font. The background of the entire page is a winter scene with snow-covered ground and bare trees, overlaid with a large, semi-transparent red triangle pointing upwards, which contains a white road sign with a black car icon and the number '50'.

Inhoudsopgave

Woord vooraf

Aanbeveling 1:

Stel publieke functie van de controlerende accountant centraal

Aanbeveling 2:

Waarborg voldoende aandacht voor frauderisico's

Aanbeveling 3:

Stimuleer kennisoverdracht en delen van ervaringen

Aanbeveling 4:

Wijs de weg naar instanties en hulplijnen

Aanbeveling 5:

Help alle accountants in de financiële keten hun verantwoordelijkheid te nemen

Samenstelling Werkgroep Focus op Fraude

Bijlage

Samenvatting reacties en gesprekken consultatie NBA discussienota fraude

Woord vooraf

De Werkgroep Focus op Fraude (hierna: de Werkgroep) is gevraagd de NBA te adviseren over de speerpunten van een beleidsplan op het terrein van fraude. Hiervoor heeft de Werkgroep een discussienota opgesteld over de rol van de accountant bij de aanpak en bestrijding van fraude.¹ Belanghebbenden konden in de zomer van 2016 reageren op de hierin opgenomen stellingen en vragen. Daarnaast heeft de Werkgroep gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van betrokken stakeholders. De consultatiereacties en gespreksuitkomsten vormen de basis voor de in dit rapport genoemde aanbevelingen voor het NBA beleid op het terrein van fraude.²

De verwachtingen ten aanzien van de taak van de accountant lopen in algemene zin uiteen. De discussie over de rol van de accountant ten aanzien van fraude is illustratief. Terwijl de Werkgroep Toekomst Accountantsberoep de accountant ziet als poortwachter die een actieve bijdrage levert aan de aanpak en bestrijding van fraude³, moet worden geconstateerd dat de accountant geen wettelijke opsporingstaak heeft. Tegelijk kent iedereen voorbeelden van organisaties die door een vorm van fraude in financiële problemen zijn geraakt, terwijl de accountant niet lang daarvoor de jaarrekening nog had goedgekeurd. Bij stakeholders leidt dit ten minste tot de indruk dat controlerende accountants hun taak hebben veronachtzaamd ten gunste van andere belangen.

Regelgeving en controlestandaarden geven voldoende richting aan hoe de controlerende accountant moet handelen ten aanzien van fraude. De Werkgroep constateert dat het vooral zaak is dat accountants deze regelgeving zodanig toepassen dat zij hiermee recht doen aan hun rol ten aanzien van het maatschappelijk verkeer en de fundamentele beginselen waaraan elke accountant is gehouden. Voor de NBA is hier als hoeder van de eer van de stand van de accountants een belangrijke rol weggelegd. De NBA zal accountants voldoende moeten stimuleren en faciliteren bij het vervullen van hun maatschappelijke rol. De NBA zal daarnaast duidelijk moeten aangeven welke beperkingen de accountantscontrole kent en welke verantwoordelijkheid controlecliënten hebben.

Om het in hen gestelde vertrouwen hoog te houden zullen accountants zich niet alleen nadrukkelijk rekenschap moeten geven van hun maatschappelijke rol, maar hier ook op een voor iedereen kenbare wijze invulling aan moeten geven. De maatschappelijke rol van de accountant vloeit voort uit de publieke functie van de controlerende accountant. Tegelijk zijn veel accountants werkzaam op andere belangrijke posities in de financiële keten. De NBA zal ook een duidelijk standpunt moeten innemen over wat van hen mag worden verwacht bij de aanpak en bestrijding van fraude en ervoor moeten zorgen dat zij deze verwachtingen kunnen waarmaken.

1 Discussienota 'Aanpakken en bestrijden van fraude; Wat moet en kan de accountant doen?', NBA, mei 2016

2 Zie bijlage: Samenvatting reacties en gesprekken consultatie NBA discussienota fraude

3 Rapport 'In het publiek belang', Werkgroep Toekomst Accountantsberoep, september 2014

Aanbeveling 1 |

Stel publieke functie van de controlerende accountant centraal

De accountant heeft als wettelijke taak het onderzoeken van de jaarrekening. Met het verstrekken van een goedkeurende controleverklaring geeft de accountant aan dat een organisatie in staat wordt geacht haar activiteiten voort te zetten en dat het beeld van de verantwoording zodanig juist is dat het maatschappelijk verkeer daarop moet kunnen vertrouwen bij het nemen van beslissingen. Blijkt dit beeld achteraf niet correct en volgt daaruit schade, dan kan de accountant daar mede aansprakelijk voor worden gehouden. Op de controlerende accountant rust aldus een belangrijke publieke taak.

Door stakeholders en autoriteiten wordt de rol van de accountant ten aanzien van fraude vaak verbonden met het begrip integriteit. Integriteit is een fundamenteel beginsel waaraan elke accountant, ongeacht de functie waarin hij of zij werkzaam is, zich moet houden. Een accountant moet niet alleen zelf eerlijk en oprecht handelen, maar hij moet er ook voor waken dat hij in verband wordt gebracht met het niet-integer handelen van anderen. Hiervoor moet hij zich baseren op “hetgeen een objectieve, redelijke en geïnformeerde derde aanvaardbaar en toereikend acht”⁴.

Bij fraude draait het om uiteenlopende vormen van bedrog. In de maatschappij leeft de verwachting dat de controlerende accountant niet alleen kijkt of iets volgens de wet- en regelgeving strikt genomen wel klopt, maar zich ook vaker afvraagt of iets wel deugt. Elke vorm van niet-integer handelen kan leiden tot een overtreding van wet- en regelgeving. De Werkgroep benadrukt dat de accountant zich hiervan bewust moet zijn, omdat het gaat om risico's die de continuïteit van de organisatie en daarmee het getrouwe beeld van de verantwoording in gevaar kunnen brengen.

De accountant moet beseffen dat hij mede verantwoordelijk is voor het beeld dat de buitenwereld krijgt van zijn controlecliënt. Dit reikt verder dan de cijfers. De controle van de jaarrekening is gericht op afwijkingen die een vooraf vastgestelde materialiteitsgrens te boven gaan. Als de accountant tijdens de controle stuit op niet-integer handelen, gaat het niet alleen om de kwantitatieve impact op de jaarrekening, maar ook om de kwalitatieve materialiteit. In kwalitatieve zin kan niet-integer handelen immers leiden tot imagoschade met gevolgen voor de continuïteit van de organisatie.

De Werkgroep dringt erop aan dat de NBA de publieke functie van de controlerende accountant centraal stelt. Daarbij hoort dat de controlerende accountant zich een gedegen oordeel vormt over het integriteitsmanagement en de fraudebestrijding bij de controlecliënt. Accountants moeten zich ervan bewust zijn dat imagoschade ten gevolge van niet-integer handelen de continuïteit van een controlecliënt in gevaar kan brengen en afbreuk doet aan de eer van de stand van het beroep.

⁴ Verordening gedrags- en beroepsregels accountants, artikel 20

Aanbeveling 2 |

Waarborg voldoende aandacht voor frauderisico's

Elke organisatie kent risico's die de continuïteit in gevaar kunnen brengen. Frauderisico's maken hier onderdeel van uit. Daarom is het van belang dat de accountant consequent frauderisico's in beeld brengt, deze bespreekbaar maakt en zich ervan vergewist dat de controlecliënt voldoende in het werk stelt om deze risico's te beheersen. Bij het aanvaarden van de opdracht moet de accountant duidelijk maken dat hij in zijn controle expliciet aandacht besteedt aan het detecteren en beheersen van frauderisico's en wat hiervan de consequenties voor de controle zijn. Als de accountant tijdens het uitvoeren van de controle stuit op andere frauderisico's, zal hij hiervoor het controleplan moeten aanpassen.

Volgens de Werkgroep moet worden gewaarborgd dat bij het meedingen naar een controleopdracht alle frauderisico's worden ingecalculiseerd. Hiervoor zal de accountant zich een oordeel moeten vormen over het integriteitsbeleid van de organisatie en de werking van de daarin opgenomen interne beheersingsmaatregelen. Voorkomen moet worden dat accountants tegen elkaar worden uitgespeeld door organisaties die het gesprek over frauderisico's niet willen aangaan en hierover geen openheid bieden.

Controlecliënten zijn verantwoordelijk voor hun eigen integriteitsbeleid. Daarom is het van belang dat de accountant frauderisico's, ook als deze niet wezenlijk zijn, met het bestuur bespreekt. Ook is het belangrijk dat de accountant altijd met het interne toezichthoudende orgaan in gesprek gaat over de frauderisico's. Van de accountant mag worden verwacht dat hij zijn werkprogramma ten aanzien van de frauderisico's bespreekt met het intern toezichthoudende orgaan of, bij het ontbreken daarvan, met het bestuur. Het inbouwen van een zekere mate van onvoorspelbaarheid in de controlewerkzaamheden is in alle gevallen gewenst; zeker in een situatie waarbij er sprake is van een directeur-groot-aandeelhouder zonder interne toezichthouder.

Op grond van wet- en regelgeving moet het bestuursverslag alle belangrijke risico's bevatten. Frauderisico's vallen hieronder. De Werkgroep acht het aangewezen dat de accountant er voor zorgt dat in het bestuursverslag aandacht wordt besteed aan de frauderisico's en de werking van de beheersing hiervan. Als dit naar het oordeel van de accountant onvoldoende gebeurt is het aangewezen dat hij hieraan aandacht besteedt bij het opstellen van zijn controleverklaring. Volgens de Werkgroep zouden geïdentificeerde frauderisico's in de vorm van een 'key audit matter' in de controleverklaring moeten worden opgenomen. Hierdoor wordt voor iedereen kenbaar dat bij de controle van de jaarrekening aandacht is besteed aan frauderisico's.

De NBA moet er volgens de Werkgroep voor zorgen dat accountants de wil hebben om frauderisico's te signaleren en de overtuiging dat dit bij hun werk hoort. Hierbij is het bevorderlijk als in het verplicht overleg tussen de vertrekende en de opvolgende accountant frauderisico's standaard aan de orde worden gesteld en in een gespreksverslag worden vastgelegd. Accountants moeten ervoor instaan dat het bestuursverslag voldoende informatie bevat over frauderisico's en de beheersing hiervan en, als dit niet gebeurt, hierop ingaan in de controleverklaring.

Aanbeveling 3 |

Stimuleer kennisoverdracht en delen van ervaringen

De accountant met wie een controlecliënt in zee gaat moet voldoende in staat zijn om frauderisico's die daar spelen te signaleren en hierop de nodige acties te ondernemen. Hiervoor moet de accountant kennis hebben van alle toepasselijke wet- en regelgeving, weten hoe fraude zich kan manifesteren en zich ervan vergewissen dat hij voldoende bekend is met de specifieke risico's die zich in een bepaalde branche en bij een bepaalde cliënt kunnen voordoen. De Werkgroep benadrukt het belang van een gedegen cliëntacceptatie waarbij voorhanden zijnde bronnen worden geraadpleegd.

Het is van groot belang dat accountantsorganisaties voldoende tijd, geld en aandacht besteden aan frauderisico's. Zo mogen kosten geen belemmering zijn voor het binnen kantoren voeren van onderling overleg en het delen van kennis en ervaringen. Accountant moeten indien nodig kunnen beschikken over expertise van buiten de eigen organisatie. De Werkgroep verwacht dat vooral accountants in het MKB-segment meer ondersteuning nodig hebben van de NBA of anderszins.

De Werkgroep benadrukt het belang van het binnen het hele beroep delen van kennis van en ervaringen met frauderisico's. Accountant moeten lessen kunnen leren uit tuchtzaken, zaken waar de publieke toezichthouder en opsporingsinstanties onderzoek naar hebben gedaan en dilemma's en casussen die worden aangedragen bij helpdeskfunctie en vertrouwenspersonen van de NBA. In de opleiding en permanente educatie van accountants moet voldoende aandacht zijn voor frauderisico's en wat op dit terrein van de controlerende accountant wordt verwacht. Initiatieven als het verplicht stellen van een cursus frauderisicofactoren en handreikingen over frauderisico's dragen hieraan bij.

De accountant moet ook oog hebben voor frauderisico's in verband met de cultuur binnen een organisatie. De accountant zal hierbij aandacht moeten hebben voor zaken als bespreekbaarheid van vraagstukken, helderheid van normen, goed voorbeeld gedrag of de aanspreekbaarheid van afwijkend gedrag. Accountants moeten daarom meer gebruik maken van zogenaamde 'soft controls' en cultuurmetingen. Dit zou volgens de Werkgroep beter ingebed moeten worden in de bestaande controlemethodologie.

De NBA moet volgens de Werkgroep bevorderen dat niet alleen binnen accountantsorganisaties, maar ook binnen de hele sector kennis van en ervaringen met frauderisico's worden gedeeld. In opleidingen en permanente educatie moet aandacht zijn voor lessen uit de praktijk. Het aanbod van opsporingsinstanties om concrete casussen binnen de beroepsgroep te bespreken moet met beide handen worden aangegrepen. Ook moet de discussie worden gestart over de wijze waarop 'soft controls' conceptueel kunnen worden ingebed in de controlemethodologie.

Aanbeveling 4 |

Wijs de weg naar instanties en hulplijnen

De accountant moet (een vermoeden van) fraude altijd, ongeacht de omvang, melden bij het bestuur van de controlecliënt. Het is aan het bestuur om hieraan opvolging te geven. Als dit naar het oordeel van de accountant niet adequaat gebeurt, zal hij hierop actie moeten ondernemen. In het geval van een organisatie van openbaar belang zal de accountant hiervan melding moeten doen bij de bevoegde instanties.⁵ Als er sprake is van een fraude van materieel belang, moet hij deze op grond van de wet hoe dan ook melden bij de betreffende opsporingsinstantie.⁶

Een accountantsorganisatie moet betrokkenheid van de eigen organisatie en haar medewerkers bij strafbare feiten en wetsovertredingen die het vertrouwen in de accountantsorganisatie of in de financiële markten kunnen schaden voorkomen. Het op de hoogte zijn van feiten en omstandigheden die duiden op strafbare feiten of wetsovertredingen van de controlecliënt kan worden beschouwd als een incident dat bij de AFM moet worden gemeld.⁷ De Werkgroep vraagt zich af of accountants voldoende op de hoogte zijn van deze vorm van het melden van (een vermoeden van) fraude.

Als er sprake is van een ongebruikelijke transactie in de zin van de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) is het zaak dat de accountant hiervan melding doet bij de Financial Intelligence Unit-Nederland (FIU-Nederland). De Werkgroep merkt op dat accountants met het consequent melden van ongebruikelijke transacties verder invulling kunnen geven aan hun maatschappelijke rol. Het is daarom van belang dat accountants ook voldoende op de hoogte zijn van deze meldingsvorm.

De accountant zal, ook als er sprake is van een fraude zonder materiële impact op de jaarrekening, moeten afwegen in hoeverre er sprake is van niet-integer handelen waarmee hij niet langer in verband mag worden gebracht.⁸ Dit kan betekenen dat hij de controleopdracht tussentijds moet beëindigen. In de praktijk is niet altijd duidelijk of er sprake is van niet-integer handelen en welke maatregelen afdoende zijn. De Werkgroep acht het van groot belang dat accountants dilemma's waar zij in de praktijk mee worstelen kunnen bespreken met anderen. Een laagdrempelige toegang tot een hiervoor geëquipeerde helpdeskfunctie en vertrouwenspersonen zijn cruciaal.

De NBA moet volgens de Werkgroep zeker stellen dat accountants voldoende op de hoogte zijn van de op hen rustende verplichtingen om (een vermoeden van) fraude buiten de controlecliënt te melden. Accountants moeten voldoende worden gesteund bij het maken van de noodzakelijke afwegingen ten aanzien van hun eigen handelen. Het gebruik van voorhanden zijnde voorzieningen als de helpdeskfunctie en vertrouwenspersonen van de NBA moet zoveel mogelijk worden gestimuleerd.

⁵ EU-Verordening 537/2014, artikel 7

⁶ Wet toezicht accountantsorganisaties, artikel 26

⁷ Wet toezicht accountantsorganisaties, artikel 21, tweede lid juncto Besluit toezicht accountantsorganisaties, artikel 32

⁸ Verordening gedrags- en beroepsregels accountants, artikel 7

Aanbeveling 5 |

Help alle accountants in de financiële keten hun verantwoordelijkheid te nemen

Het lijkt de Werkgroep aangewezen dat ook de samenstellende accountant frauderisico's in beeld brengt, deze bespreekbaar maakt en zich ervan vergewist dat de cliënt voldoende in het werk stelt om deze risico's te beheersen. Als er sprake is van een ongebruikelijke transactie in de zin van de Wwft is het van belang dat ook de samenstellende accountant hiervan consequent melding doet bij FIU-Nederland. In het geval van (een vermoeden van) fraude zal ook de samenstellende accountant moeten afwegen in hoeverre er sprake is van niet-integer handelen waarmee hij niet langer in verband mag worden gebracht.

Interne accountants die werkzaam zijn in een interne auditfunctie hebben een belangrijke rol in de beoordeling van het interne beheersingssysteem inclusief de beheersing van frauderisico's. De interne accountant zal (een vermoeden van) fraude in eerste instantie moeten melden bij het bestuur. Als het bestuur niet adequaat reageert zal hij dit moeten melden bij de interne toezichthouder. Als ook deze niet adequaat reageert, lijkt het de Werkgroep aangewezen dat hij dit aan de orde stelt in het gesprek met de externe accountant. Deze escalatielijn vereist een goede bescherming van de interne accountant. De Werkgroep ziet een directe lijn tussen de interne accountant en het hoofd van de interne toezichthouder als een oplossing. De interne accountant zou ook niet zonder toestemming van de interne toezichthouder mogen worden ontslagen. De NBA zou in samenspraak met het IIA moeten bezien of deze bescherming in de praktijk voldoende is gewaarborgd.

Accountants in business met een functie in de financiële kolom zijn mede verantwoordelijk voor de interne beheersing en hebben daarmee een bijzondere rol bij het voorkomen en detecteren van fraude. Volgens de Werkgroep zal elke accountant in business (het vermoeden van) fraude in de eerste plaats bespreekbaar moeten maken en indien nodig melden bij achtereenvolgens de interne lijn en de interne accountant. De vraag is of van een accountant in business kan worden verwacht dat deze zaken meldt bij de externe accountant. Deze vraag speelt vooral als er geen interne accountant is bij wie een melding kan worden gedaan. Een accountant in business moet in ieder geval gebruik kunnen maken van een klokkenluidersregeling en gemakkelijk toegang hebben tot vertrouwenspersonen van de NBA.

Volgens de Werkgroep moet de NBA helder zijn over wat op het terrein van fraude mag worden verwacht van samenstellende accountants, interne accountants en accountants in business. Accountants op belangrijke posities in de financiële keten moeten voldoende worden gesteund bij het maken van de noodzakelijke afwijkingen ten aanzien van hun eigen handelen. Organisaties die gebruik willen maken van de professionaliteit van accountants committeren zich daarmee ook aan het daaraan verbonden beginsel van integriteit en zullen hiervoor de nodige bescherming moeten bieden. De NBA moet zich inzetten voor praktische oplossingen.

Samenstelling Werkgroep Focus op Fraude

De voorzitter van de Werkgroep is René Craemer, oud-hoofdofficier Functioneel Parket en tegenwoordig werkzaam als adviseur integriteitmanagement en fraudebestrijding. De Werkgroep bestaat voorts uit Martine Koedijk (gemeentecountant Amsterdam), Rob Fenne (managing director accounting Randstad) en Valentijn Kerklaan (KPMG/voorzitter NBA Expertgroep Fraude/Wwft). De Werkgroep wordt ondersteund door medewerkers van het NBA-bureau.

Bijlage |

Samenvatting reacties en gesprekken consultatie NBA discussienota fraude

Achtergrond

De NBA publiceerde op 2 juni de discussienota 'Aanpakken en bestrijden van fraude; Wat moet en kan de accountant doen?'. De discussienota is voorbereid door de Werkgroep Focus op Fraude. De werkgroep adviseert het NBA-bestuur op hoofdlijnen over fraudebeleid. De reacties op de discussienota vormen hiervoor mede de basis.

De discussienota heeft in totaal 17 schriftelijke reacties opgeleverd. Vanuit gebruikers van jaarrekeningen zijn reacties ontvangen van Eumedion en de Vereniging van Effectenbezitters (VEB). Vanuit openbaar accountants zijn reacties ontvangen van: NBA Ledengroep Openbaar Accountants (LOA), NBA Werkgroep niet-OOB's, Grant Thornton, Novak, SRA Bureau Vaktechniek, Slof & Wildenburg accountants en belastingadviseurs en PWC. Vanuit interne accountants zijn reacties ontvangen van het Instituut van Internal Auditors (IIA) en de NBA Ledengroep Intern en Overheidsaccountants (LIO). Verder zijn reacties ingediend door de NBA Ledengroep Accountants in Business (LAIB) en het Nederlands Financieel Forensisch Instituut (NFFI). Tot slot zijn twee reacties ontvangen vanuit het onderwijsveld voor accountants, van YX Company B.V. en van een particulier. Daarnaast heeft de Werkgroep Focus op Fraude gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van respectievelijk de AFM, Eumedion en de VEB, het OM en de FIOD, VNO-NCW, VEEO en hoogleraren Marcel Pheijffer en Peter Diekman.

De reacties staan op de website van de NBA, voor zover respondenten hiermee hebben ingestemd. Hieronder een samenvatting van de reacties en gesprekken aan de hand van de in de discussienota genoemde thema's:

- 1) Integriteit en professionele oordeelsvorming
- 2) Afwijkingen van materieel belang
- 3) Meldplichten bij (vermoeden van) fraude
- 4) Eisen aan de accountantsorganisatie
- 5) Verantwoordelijkheden in de financiële keten

Samenvatting

1. Integriteit en professionele oordeelsvorming

De communis opinio is dat de controlestandaarden van de NBA voldoende informatie bevatten voor het door de controlerende accountant maken van een professioneel verantwoorde risico-inschatting ten aanzien van fraude. Wel zetten nagenoeg alle respondenten vraagtekens bij de wijze waarop in de praktijk invulling wordt gegeven aan de huidige regelgeving en standaarden.

Meerdere respondenten benadrukken de maatschappelijke rol van de accountant. Hiervoor zou moeten worden teruggegrepen op de fundamentele beginselen in de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA) en wat voorheen werd genoemd 'de eer van de stand van het beroep'. De wettelijke controletaak is gericht op de bevordering van het vertrouwen in de financiële markten. De controleverklaring is gebaseerd op 'going concern' en fraude kan deze in gevaar brengen. Volgens respondenten moeten accountants niet alleen kijken of iets volgens de wet- en regelgeving strikt genomen wel klopt, maar zich ook vaker afvragen of iets wel helemaal deugt. Het begrip integriteit wordt hierbij als uitgangspunt genomen.

Ondernemingen beschouwen het redresseren van niet-integere gedragingen primair als een eigen verantwoordelijkheid. Volgens de VEVO moet worden gewaarborgd dat ondernemingen de ruimte houden om zelf afwegingen te maken in het licht van de belangen van betrokkenen. Gebruikers onderschrijven de eindverantwoordelijkheid van bestuur en commissarissen, maar verwachten dat de accountant de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen in den brede onderzoekt. Hierbij wordt gewezen op het belang van het voorkomen van fraude. Als de accountant ook voor opdrachtacceptatie het integriteitsbeleid van een controlecliënt niet checkt, accepteert hij volgens respondenten het risico dat hij later tegen zaken aanloopt waar hij iets mee moet. Hoever de accountant moet gaan in het beoordelen van het integriteitsbeleid hangt volgens de respondenten af van de omstandigheden van het geval en zijn professionele oordeelsvorming.

PWC benadrukt het belang van een helder normenkader op basis waarvan het bestuur jaarlijks verantwoording kan afleggen over de effectiviteit van de interne beheersing waaronder de maatregelen die zien op de voorkoming van fraude. Ook de gebruikers hechten aan een rapportage in het bestuursverslag over frauderisico's en de maatregelen om deze te mitigeren. Van de accountant wordt verwacht dat hij in de controleverklaring melding maakt van tekortkomingen bij het bestuur en de commissarissen in het onderkennen van frauderisico's en in het mitigeren hiervan. De VEB verwacht dat commissarissen in hun verslag expliciet ingaan op de voornaamste risico's en onzekerheden ten aanzien van de jaarrekening en dat de accountant in de algemene vergadering van aandeelhouders kan aangeven welke stappen zijn ondernomen om bepaalde risico's onder controle te krijgen.

2. Afwijkingen van materieel belang

Respondenten onderschrijven dat accountants zich bij het detecteren en signaleren van fraude niet alleen mogen laten leiden door kwantitatieve materialiteit, maar dat hierbij ook kwalitatieve overwegingen een minstens zo belangrijke rol spelen. Hierbij wordt gewezen op de kloof tussen wat het maatschappelijk verkeer als relevant of materieel beschouwt en wat een accountant als materieel in het kader van de jaarrekeningcontrole beschouwt.

Openbaar accountants geven aan dat zij alleen verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor de detectie van fraude binnen het kader van de jaarrekeningcontrole. Andere respondenten wijzen erop dat het maatschappelijk verkeer ook een actieve houding van de accountant verwacht bij fraude die geen invloed heeft op de financiële verantwoording. Hierbij wordt gewezen op de maatschappelijke schade die fraude aanricht en opgemerkt dat fraude die klein begint na verloop van tijd grote materiële consequenties voor de waarde van de onderneming kan hebben. Er wordt dan van de accountant verwacht dat hij zich in het lopende controlejaar afvraagt of hij de controleverklaring nog op basis van 'going concern' kan afgeven. Openbaar accountants vragen tegelijk aandacht voor het realiteitsbesef dat er altijd vormen van fraude zullen zijn die, bijvoorbeeld in het geval van samenspanning, niet ontdekt kunnen worden.

Accountants zouden niet alleen moeten kijken naar de omvang van de financiële schade van fraude. Volgens Marcel Pheijffer moet ook het reputatierisico van de gecontroleerde organisatie worden meegewogen in de kwalitatieve materialiteit. Andere respondenten wijzen in dit verband op de verplichtingen van de accountant voortvloeiend uit de antiwitwaswetgeving in verband met het onderkennen van zaken die duiden op financieel economische criminaliteit. Op grond hiervan moet de accountant ongebruikelijke transacties standaard melden bij de Financial Intelligence Unit-Nederland (FIU-Nederland) en speelt het begrip materialiteit helemaal geen rol.

3. Meldplichten bij (vermoeden) van fraude

Algemeen wordt aangenomen dat de externe accountant de door hem geconstateerde fraude, ook als deze in kwantitatieve zin geen impact heeft op de jaarrekening, meldt bij het bestuur en dat het bestuur verantwoordelijk is voor het redresseren hiervan. Uit de reacties komt naar voren dat het door het bestuur op te stellen herstelplan maatwerk vereist en dat de beoordeling in hoeverre een herstelplan voldoet professionele oordeelsvorming van de accountant vraagt. Als zich fraude heeft voorgedaan verwachten gebruikers dat dit wordt gemeld in het bestuursverslag.

Volgens LOA kan voor het herstelplan als algemene norm gelden de vraag of er maatregelen zijn genomen om vergelijkbare situaties te voorkomen en of de genomen maatregelen adequaat en passend zijn gezien de fraude. Opsporingsdiensten benadrukken dat, ook als herstel heeft plaatsgevonden, ongebruikelijke transacties hoe dan ook moeten worden gemeld bij FIU-Nederland. Dit geldt ook voor voorgenomen transacties. De controlecliënt heeft weliswaar geen aangifteplicht, maar volgens het OM kan het maatschappelijk belang hier wel toe nopen. De FIOD wijst er op dat accountants zaken anoniem kunnen melden bij het Team Criminele Inlichtingen.

De accountant kan al in een eerder stadium zaken melden in de management letter en dreigen met het niet afgeven van een goedkeurende verklaring of een verklaring met opmerkingen. Volgens respondenten moet de accountant, ook als fraude na herstel geen invloed heeft op het getrouwe beeld van de jaarrekening, de afweging maken of dit past binnen een degelijk integriteitsbeleid. Volgens Peter Diekman zal de accountant, als redres uitblijft en daarmee de integriteit van de leiding in het geding is, de opdracht terug moeten geven.

Eumedion verwacht dat de accountant zich op de hoogte stelt van zaken die intern zijn gemeld en nagaat hoe deze zaken zijn hersteld. Als het bestuursverslag geen aandacht besteedt aan fraude die zich heeft voorgedaan, verwachten gebruikers dat de accountant dit opneemt als kernpunt in de controleverklaring en, indien materieel voor de financiële positie van de onderneming, een niet goedkeurende verklaring afgeeft. Volgens Eumedion willen beleggers vooral weten met welk type fraude een onderneming is geconfronteerd en welke mitigerende maatregelen zijn genomen. Gebruikers achten het onacceptabel als fraude gepleegd door een bestuurder niet bekend wordt gemaakt, zelfs als dit ten koste gaat van de aandeelhouderswaarde. De VEB verwacht dat de auditcommissie de accountant bijstaat als deze iets signaleert.

4. Eisen aan de accountantsorganisatie

Respondenten hebben geen eenduidig beeld van de mate waarin accountants door hun eigen accountantsorganisaties worden gesteund bij het detecteren en signaleren van (vermoedens van) fraude. Dit lijkt samen te hangen met omvang en cultuur van het kantoor. In brede zin wordt het van belang geacht dat de accountantsorganisatie de controlerende accountant goed ondersteunt. Hierbij wordt gewezen op de uit de wet voortvloeiende zorgplicht.

Marcel Pheijffer benadrukt dat in de controle meer aandacht, tijd, mensen en middelen moeten worden besteed aan frauderisico's en dat de houding van accountants ten aanzien van fraude scherper moet worden. Meerdere respondenten wijzen er op dat de verplichtingen op dit terrein kunnen wringen met beschikbaar budget en commerciële belangen bij kantoren. Het zou niet zo moeten zijn dat een kantoor een maximum stelt aan het aantal te signaleren significante risico's vanwege de extra controlewerkzaamheden die hiermee gepaard gaan. Verschillende respondenten wijzen er op dat bij kantoren indien nodig gebruik moet worden gemaakt van forensische expertise. Daarnaast wordt aandacht gevraagd voor het gebruik van 'soft controls' en onderzoek naar cultuur. Verder wordt het inschakelen van een onafhankelijke en deskundige instantie als optie genoemd. Zo kunnen accountants voor het bespreken van dilemma's waar zij mee worstelen terecht bij het OM.

Meerdere respondenten benadrukken het belang van de educatie van accountants. Volgens Peter Diekman moet er meer aandacht zijn voor tuchtzaken en moeten lessen hieruit worden omgezet in interne trainingen. De FIOD wil de NBA ondersteunen met het binnen de beroepsgroep delen en bespreekbaar maken van concrete casussen. De LOA ziet een mogelijke oplossing in het verplicht stellen van het collegiaal overleg en het hierin expliciet bespreken van geconstateerde frauderisico's. Ook wordt gepleit voor het stimuleren van het intern stellen van vaktechnische vragen.

De VEB verwacht dat bij fraudesignalen het controleplan zo nodig wordt aangepast en dat de auditcommissie hierover rapporteert in het bestuursverslag. Gebruikers hechten aan inzicht in de extra controlewerkzaamheden en de kosten hiervan. Andere suggesties van respondenten zijn het apart declareren van tijd die bij controlecliënten aan integriteit wordt besteed en het meewegen hiervan bij de beoordeling van accountants en het opzetten van een apart fonds waaruit extra controlewerkzaamheden kunnen worden betaald. PWC wijst op situaties waarbij de accountant een robuuste discussie heeft gevoerd met de klant over fraude en corruptie en de klant na afronding van de controle de relatie met de accountant beëindigt. De vraag is of dit een gewenste situatie is.

5. Verantwoordelijkheden in de financiële keten

De stelling dat interne accountants en accountants in business, wanneer het verantwoordelijke management onvoldoende maatregelen neemt, fraude moeten melden bij de raad van commissarissen/interne toezicht wordt breed gesteund. Over een meldplicht aan de externe accountant lopen de meningen uiteen.

Volgens Peter Diekman past het door de interne accountant melden aan de externe accountant in hun regelmatige overleg over zaken die relevant zijn voor de jaarrekeningcontrole. Marcel Pheijffer pleit daarentegen voor een lijn van de interne accountant naar een externe toezichthouder of andere autoriteit. Volgens VNO-NCW en de VEVO kan een interne accountant, als de raad van commissarissen evenmin ingrijpt, overwegen om een melding aan de externe accountant te doen. Het door een accountant in business naar buiten treden met zaken leidt volgens ondernemingen tot onmogelijke situaties.

Het door de NBA vooropstellen van de verantwoordelijkheden van de verschillende accountants in de hele financiële keten vindt steun bij respondenten. Als je als interne accountant of al accountant in business een frauderisico signaleert, valt dit ook onder het voorkomen van fraude. Ook wordt aandacht gevraagd voor de accountant in een adviserende rol. Peter Diekman acht het lastig om regelgeving voor externe accountants op te leggen aan andere accountants. Tegelijk constateert hij dat de accountant op grond van de VGBA maatregelen moet treffen als hij kan worden geassocieerd met niet-integer handelen van anderen en dat dit voor een interne accountant of accountant in business uiteindelijk kan betekenen om ontslag te nemen bij een onderneming.

Vertegenwoordigers van kleinere kantoren vragen aandacht voor de specifieke positie van het MKB waar een toezichthoudend orgaan vaak ontbreekt. Op grond van maatregel 4.4 uit het rapport 'In het publiek belang' wordt de accountant geacht om zijn werkprogramma ten aanzien van de onderkende frauderisico's af te stemmen met de raad van commissarissen. De vraag is hoe de controlerende accountant moet omgaan met het delen van deze informatie met een directeur-groootaandeelhouder (DGA). Als een DGA zich kan voorbereiden op de controlewerkzaamheden van de accountant, draagt dit volgens respondenten niet bij aan de effectieve aanpak en bestrijding van fraude.

Samenstellende accountants

Gebruikers verwachten ook van de samenstellende accountant een professioneel-kritische houding ten aanzien van fraude. De SRA acht het gewenst om voor de invulling van de professioneel-kritische instelling aan te sluiten bij de uitwerking hiervan door IFAC. Volgens Novak is het van belang dat ook de samenstellende accountant de frauderisico's bij zijn cliënt in kaart brengt en zijn werkzaamheden waar nodig aanpast. Respondenten wijzen er op dat er bij samenstellingsopdrachten sprake is van een nauwere relatie tussen de accountant en zijn opdrachtgever. Hierdoor kan het door de accountant bespreekbaar maken van mogelijke fraude, zeker als er sprake is van directiefraude, als lastig worden ervaren. Novak vindt specifieke voorlichting hierover aan mkb-accountants belangrijk en ziet collegiaal overleg als enige borging voor het signaleren en melden van fraude bij de klant.

Interne accountants

Eumedion gaat er van uit dat een beursonderneming in beginsel over een interne auditfunctie beschikt met directe toegang tot de externe accountant en ziet met name voor incidenten met een impact die onder de materialiteitsgrens ligt een belangrijke rol voor de interne accountant. De VEB verwacht dat de externe accountant kijkt wat er is gebeurd met het rapport van de interne accountant. LIO en IIA wijzen op het belang van goed contact tussen de

interne auditfunctie (IAF) en de auditcommissie. In het geval van een vermoeden van fraude door het bestuur zou een interne accountant dit moeten melden bij de auditcommissie. Volgens LIO kan een IAF die in haar audit jaarplan en werkzaamheden nadrukkelijk aandacht besteedt aan frauderisico's een belangrijke bijdrage leveren aan de beheersing hiervan. Volgens het IIA heeft de IAF door zijn voortdurende aanwezigheid binnen de organisatie een goed beeld van de governance structuur, het risicomanagement en de interne controlesystemen.

Accountants in business

De VEUO is van mening dat de accountant in business geen andere rol heeft dan andere personen binnen een onderneming en dat diens verantwoordelijkheid niet moet worden vermengd met die van de controlerende accountant. Volgens de LAIB is het voorkomen van fraude primair een kwestie van interne beheersing en moet er meer duidelijkheid komen over de verantwoordelijkheid van de accountant in business voor de kwaliteit van de risicobeheersing, interne beheersing en een integere organisatiecultuur. Bij het aanvaarden van een functie in de topstructuur van een organisatie (CFO, financieel directeur, controller, commissaris) zou een accountant in business zich meten vergewissen of de kwaliteit van het risicomanagement, inclusief de interne beheersing, en de organisatiecultuur voldoende is en in welke mate die aanpassing behoeft. De LAIB vindt het van belang dat accountants in business onder werking van de VGBA en het tuchtrecht blijven. De LAIB verwacht dat de NBA ervoor zorgt dat accountants in business, liefst in overleg per sector, casuïstiek kunnen delen en stelt een meer laagdrempelige vorm van hulp voor dan de vertrouwenspersoon.

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

Antonio Vivaldistraat 2 - 8
1083 HP Amsterdam
Postbus 7984
1008 AD Amsterdam

T 020 301 03 01
E nba@nba.nl
I www.nba.nl